

A szíriai partvidék a keresztés háborúk után

A felekezetek egymás mellett élése
a mamlúk és az oszmán korban

*„Arra legyen gondotok, ami minden ember szemében jó.
Ha lehetséges, amennyire tőletek telik,
éljetez minden emberrel békekességben.”¹*

A történelmi Szíria területe nem egyezik meg a mai, háború sújtotta Szíriai Arab Köztársaság területével: annál kiterjedtebb régió volt, amely magában foglalta a mai Libanon, Palesztina és Jordánia egy részét is. Szíria fővárosa, Damaszkusz a világ legrégebben folyamatosan lakott települése, ahol nemcsak a szerteágazó kultúrák, hanem a különböző vallások jelenléte, illetve öröksége is szembetűnő.² Ezeknek az együttélését a legjobban a damaszkuszi ‘Umayyād- (Omajjád-) nagymecset példázza, amely az ókortól kezdve kultikus helynek számított. Az arámiaknál Hadad, a rómaiaknál Jupiter istenség szentélye volt, majd a bizánci időkben Keresztelő Szent János tiszteletére emeltek itt templomot, az iszlám hódítás után pedig I. Walid kalifa építtette át mecsetté a 8. század elején. Az ‘Umayyād-mecset azóta is az iszlám síta és szunnita irányzatának jelentős zarándokhelye, sőt az egyik hagyomány szerint itt található Keresztelő Szent János feje – mivel őt a muszlimok is prófétának tekintik, ők is imádkoznak az ereklyéhez.

A szíriai tengerpart a civilizáció egyik bölcsője, ahol a történelem folyamán virágzó kultúrák emelkedtek fel, ezek emlékeit a mai napig megtalálhatjuk. Szíria történelme igen érdekes és sokszínű: a késő antik idők mellett leginkább a keresztés háborúk, illetve Szíria legújabb kori története állnak a figyelem középpontjában. A keresztés kor utáni mamlúk és oszmán idők kevésbé kutatott terület – különösen igaz ez a szíriai tengerparti régióra –, annak ellenére, hogy olyan folyamatoknak lehetünk tanúi, melyek a mai napig meghatározóak. A következőkben a

* A szerző a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos segédmunkatársa (1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., zsidai.zsuzsanna@btk.mta.hu).

1 Szent Pál levele a rómaiakhoz, 12,17–18.

2 A cikk elkészítéséhez nyújtott segítségéért köszönettel tartozom Tüske László tanár úrnak, illetve Berta Adriánnak a térkép szerkesztéséért. A cikkben az arab elnevezéseket használom az Iszlám Enciklopédia szerinti átírásban. Egyes esetekben zárójelben megadom a személy- és földrajzi nevek bevett magyar változatát is. Egyes fontosabb eseményeknek mind az iszlám, mind a Gergely-naptár szerinti időpontját közlöm.

Mediteránneum keleti kapujának a keresztetek kiűzése utáni történetét fogjuk nagy vonalakban bemutatni.

A szír tengerparti régió számunkra itt azt a területet jelöli, melyet északról a Latakiai-síkság, keletről az Anšāriyya-hegység (Anszárije-hegység) és az Orontész folyó határol, délen pedig a Ḥomši-átjáró (Homszi-átjáró) és a Nahr al-Kabīr al-Djanūbī folyó választ el a Libanoni-hegységtől (lásd a térképet). A szíriai partvidék legjelentősebb kikötővárosainak az ókortól a mai Ṭarṭūs (Tartúsz) és Latakia helyén alapított települések számítottak – ezek közül a leghíresebb Ugarit, amelynek romjai az írott ábécé első emlékét őrzik.

A szíriai partvidék minden virágkora arra az időszakra esett, amikor szoros kapcsolatokat ápolt a Mediterráneummal – így például a késő bronzkorban, vagy pedig a római és a késő antik időszakban. A 6. század természeti és politikai válságai: a földrengések, a pestisjárvány és a perzsa háborúk azonban nagyfokú hanyatlást indítottak el, amit az iszlám hódítás tetőzött be; s ennek során olyan törés keletkezett, amely idővel elvágta a régiót a hagyományos európai-bizánci kapcsolatrendszerétől. A szíriai tengerparti régió legújabb kor előtti utolsó nagy virágkorát a kereszties háborúk idején élte, amikor is a Mediterráneum és Európa kapcsolata megélénkült. A szíriai partvidék kereszties államai a 13. század közepétől hanyatlásnak indultak, és már Európából sem várhattak számottevő segítséget. Az utolsó jelentős – azonban kudarcba fulladt – kereszties vállalkozás Szent Lajos hadjárata volt 1270-ben. Ebben az időszakban kezdte meg a Kairóban újonnan hatalomra jutott mamlúk dinasztia a kereszties kézen levő területek meghódítását. Ezzel a kereszties korban virágzó szíriai partvidék történetében egy új korszak kezdődött, és olyan hanyatló folyamatok indultak meg, amelyek a későbbiekben is jelentős hatással voltak a régió életére. Ezeknek a korszakban kezdődő folyamatoknak a hatását mutatja, hogy míg a 15. században *Khalīl al-Zāhirī* (Halil al-Záhirī) azt írja, hogy míg a Tripoli kormányzóság közel háromezer települést foglalt magában, addig az oszmánoknak egy 1520-ból származó registersere szerint ebből már csak nyolcszáz maradt.

A szíriai tengerpart vázlatos története a mamlúk és az oszmán korban

A kairói központú, eurázsiai rabszolga eredetű, főként a katonai sikereknek köszönhetően felemelkedő mamlúk dinasztia szíriai uralmának kialakítását több tényező határozta meg a 13. században: egyrészt a Szíriát birtokló Ayyūbida (Ajjúbida) családtagok, másrészt a partvidék kereszties államai, harmadrészt pedig a mongolok.³ A mongolok voltak az Ayyūbidák szíriai uralmának valódi megdöntői, és egyben a mamlúk fennhatóság folyamatos fenyegetői is, ezért válhatott oly fontossá a katonailag egyébként csak közepesen jelentős ʿAyn Džālūt-i (Ajn Dzsálút-i) ütközet, amelyben a mamlúk seregek megsemmisítő vereséget mértek a mongol előőrsök-

³ Thorau, 1992. 252–253.

re.⁴ Ez a 689/1260-ban kivívott győzelem a legitimitás megszerzése mellett egyben a Szíria felé vezető utat is megnyitotta a mamlúkok számára. A mamlúk hódítás fokozatosan, több hullámban ment végbe a kereszties várhálózat következetes felszámolásával. Az első két hullám 663/1265-ben és 664/1266-ban a kereszties központ, Palesztina meggyengítését célozta a mamlúk átvonulási útvonalak biztosításával és a saját bázisok kiépítésével együtt,⁵ 666/1268-ban az egykori Antiochiai Hercegség elszigetelt fővárosát és környékét is sikerült felszámolniuk,⁶ 670/1271-ben pedig már a szíriai tengerparti régió előterének számító főerődök: Ḥiṣn al-Akrād (Krak des Chevaliers) és Ṣāfiṭā (Szafita) várai is elestek.⁷ Ezután már Türosz is megvásárolta a békét. A keresztiesek elleni 1271-es hadjárat amellett, hogy a mamlúk seregnek ennek során sikerült elfoglalnia a nagy stratégiai jelentőséggel bíró Ḥiṣn al-Akrād erődjét a johannitáktól, nagyon fontos volt diplomáciai szempontból is.⁸

A johannitákkal ebben az évben megkötött fegyverszünet (*hudna*) már jelezte, hogy a mamlúkok befolyása egyre nőtt a lovagrend területén is: ezután al-Marḳab (Margat) erődjén kívül már minden közös birtoklású területnek számított.⁹ Ez az arabul *munāṣafa* néven jelölt intézmény a békeszerződésekben foglalt területek vagy azok adójövedelmeinek megosztását jelentette, vagyis a lovagrendeknek a jövedelmeiken is osztozniuk kellett a mamlúk kincstárral a közösnek számító területek bevételeiből.¹⁰ A *munāṣafa* intézményét tekinthetjük tulajdonképp a mamlúk közigazgatás kezdetének a partvidéken, mivel ezen keresztül a keresztiesek mellé kirendelt mamlúk tisztségviselők bepillantást szerezhettek a meghódítandó területek viszonyaiba, sőt már beleszólásuk is volt az újabb építkezések ügyeibe.¹¹

A szíriai partvidék hátországát adó Anṣāriyya-hegység nizári ismailiták ellenőrzése alatt álló ʿUllayḳa, Maṣyāf, al-Ḳhawābī, al-Ḳulayʿa, al-Manīḳa, al-Ḳadmūs és al-Kahf erődjeit 663/1265 és 671/1273 között szerezte meg Baybars (Az-Zāhir Bajbarsz).¹² Ezzel sikerrel fejezte be azt, amit Hülegü megkezdett Perzsiában 1256-ban, vagyis az ismailiták politikai erejének megsemmisítését.¹³ A szíriai tengerparti régió további jelentős erődjeinek és városainak meghódítását már Baybars utódjai fejezték be: Ḳalāwun (Al-Manszúr vagy Kalávún) szultán 38 napi ostrom után 684/1285-ben bevette al-Marḳab erődjét,¹⁴ az 1287-es földrengés után Latakia teljes területe is mamlúk kézre került, 688/1289-ben elesett Tripoli, ami az újonnan kialakított mamlúk helytartóság központja lett. Al-Aṣhraf Ḳhalīl (Al-Asraf

4 Abu'l-Fidā', 1997. vol. 2. 314–315.

5 Thorau, 1992. 134.; Khowaiter, 1978. 86–87.

6 Abu'l-Fidā', 1997. vol. 2. 334.; Ibn Kathīr, 1987. vol. 13. 266–267.

7 al-Maḳrīzī, 1997. vol. 2. 69.; al-Dawādārī, 1971. 151.

8 Holt, 1995. 17.

9 al-Ḳalkaṣhandī, 1963. vol. 14. 44., fordítása: Holt, 1995. 50.

10 Köhler, 1993. 564.

11 Például Latakia VII. Bohemond tulajdonában maradt, de 1281-től a mamlúkok képviselőinek is jelen kellett lenniük a városban és a kikötőben. Al-Marḳab erődjében is a mamlúkok engedélyezték az új építkezéseket. Lásd: al-Ḳalkaṣhandī, 1963. vol. 14. 49.; Holt, 1995. 64.

12 al-Maḳrīzī, 1997. vol. 2. 76., 83.; Ibn al-Furāt, 1938. vol. 7. 82.; al-Dawādārī, 1971. 213.; Thorau, 1992. 201–203.; Ibn ʿAbd az-Zāhir, 1961. 411–412., 420.

13 Melville, 1996. 247.

14 Ibn ʿAbd az-Zāhir, 1961. 77–81.; al-Dawādārī, 1971. 268–270.; Ibn al-Furāt, 1942. vol. 8. 17–18.

Halíl) szultán uralma alatt, 690/1291-ben hagyták el a templomosok Țartūs erődjét és városát, míg Arwād (Arvád) szigete egészen 702/1302-ig kitartott.¹⁵

A mamlúkrok azonban a hódítás után is folyamatosan tartottak a tengeren még jóval erősebbnek számító „frankok” visszatérésétől. Félelmük nem volt alaptalan, hiszen a mamlúk hódítás után is voltak elképzelések a Szentföld visszahódítására: főleg a 14. század első felében foglalkoztatta Európát egy újabb keresztes hadjárat gondolata.¹⁶ A keresztes hadjárat kiindulópontjaként Ciprust és Kilikiát jelölték meg, azonban miután az Örmény Királyság a mamlúkrok egyre nagyobb befolyása alá került, már csak Ciprus jöhetett számításba.¹⁷ Ciprus szigetére sokan költöztek át a keresztes államok bukása után, és még élénken élt a keresztes korszak emléke: Famagustában a 14. században volt egy olyan terület, amelyet tortosai *contrada* néven jegyeztek,¹⁸ emellett több európai utazó arról számol be, hogy a nők Cipruson ekkoriban még mindig feketében jártak Akkó eleste miatt.¹⁹

I. Péter ciprusi uralkodó hadiflottája 766/1365 nyarán útnak indult, és a keresztesek sikerrel támadták Alexandriát.²⁰ A következő év őszén azonban a pápa nyilvánvalóvá tette, hogy nem áll szándékában segítséget nyújtani Péternek. Ennek ellenére Péter serege szeptember végén Tripolit fosztotta ki, majd októberben Țartūs és Bānyās (Bánjász) városát is, azonban Leontiosz Makhariasz leírása szerint Latakiát nem érte el a rossz időjárás miatt,²¹ és október elején a hadjárat véget ért. Ezután Péter engedélyt adott arra, hogy azok a keresztény hajóskapitányok, akik a mamlúk kézen levő területek ellen indulnak, portyáik kiindulópontjaként használják Famagustát.²² Péter keresztes hadjárata után többé nem indult jelentős katonai vállalkozás a Szentföld visszaszerzésére. A katonai akciók sikertelenségét a Mamlúk Szultanátus fennhatósága alatt élő keresztények is tapasztalták, mivelhogy a mamlúkrok ezután korlátozó rendelkezéseket hoztak a területen élő keresztényekre és európai kereskedőkre vonatkozóan.²³

A szíriai tengerparti régió hanyatlása valójában már a mamlúk hódítás idején megkezdődött. Ennek első lépése ugyanis az volt, hogy a mamlúkrok többször támadták az elfoglalni kívánt területet azért, hogy ezzel is gyengítsék az ellenség erőforrásait és utánpótlását.²⁴ A hódítást követően pedig, hogy elejét vegyék egy újabb sikeres keresztes hadjáratnak, lerombolták a partvidék legfontosabb erődjéit, nehogy azok bázisul szolgálhassanak a „frankok” hadműveleteihez.²⁵ A mam-

15 Abu'l-Fidā', 1997. vol. 2. 357–359., 361., 387.; al-Makrīzī, 1997. vol. 2. 348.

16 Atiya, 1962. 83.

17 Edbury, 1991. 106–107.

18 Edbury, 1991. 345.

19 Edbury, 1991. 109.

20 Atiya, 1962. 84–92.; al-Duwayhī, é. n. 311–312., 318., 322–323.; Ibn Iyās, 2008. vol. I/2. 74.

21 Machaut, 2001. 151.

22 Edbury, 1991. 170.

23 Schiltberger, 1879. 62.; al-Duwayhī, é. n.

24 Major, 2008. 62.; Khowaiter, 1978. 81. A szíriai partvidék támadásáról: al-Dawādārī, 1971. 51. Tripoli környéke elpusztításának leírása: Ibn az-Zāhir, 1976. 299–300., 383.

25 A tengerparti toronyok elpusztításának leírása: Ibn Wāšīl, 1954–1975. vol. 3. 165.; Ibn 'Abd al-Zāhir, 1961. 89–90., 152.

lúkok a partvidéktől távolabb eső, stratégiailag is fontos várakat azonban épen hagyták, sőt újításokat végeztek rajtuk,²⁶ és a környék infrastruktúráját is igyekeztek fejleszteni. A partvidék főbb erődjait, mint al-Marķabot és Ḥiṣn al-Akrādot megerősítették. Al-Marķab vára, mint a Földközi-tenger keleti kapujának egyik fontos őrszeme, ebben a korban egyrészt fontos hadianyagraktár lehetett,²⁷ és noha a lázadások idejében is lényeges szerepe volt az erődnek, később már főként csak börtönként említik a források.²⁸ A kereszties korszakban nemcsak a várak szolgálták adminisztratív és gazdasági központként, hanem olykor a régió ki-egészítő védelmi szerepét betöltő tornyok (*burđi*) is – mint például Balda vagy al-Marķiyya tornyai.²⁹ Ezek az építmények azonban csakúgy, mint a partvidék néhány erődje, sok esetben áldozatul estek a mamlúk hódításnak: a 670/1271-es, Baybars és a johanniták között kötött *hudna* előírta, hogy a Mu^cāwīya-tornyot le kell rombolni,³⁰ illetve nagy valószínűséggel Umm Ḥūsh tornya is egyike lehet azon tizenhat toronynak, amelyeket Baybars szultán 1266-ban elfoglalt, mialatt a szíriai partvidéket fosztogatták seregei.³¹

A mamlúk hódítással párhuzamosan, fokozatosan kiépült a régió közigazgatása. A mamlúk korban Szíria területét hat kormányzóságra (*niyāba*) osztották, amelyek közül a legfontosabb a *niyāba ash-Shām* (*niyāba Dimashk*) (Damaszkusz) volt. Emellett a következő nagy közigazgatási egységeket alakították ki: *niyāba* al-Karak, Ṣafad, Ḥamā (Hamá), Ḥalab (Aleppó), Ṭarābulus (Tripoli).³² 1289 után a szíriai tengerparti régió jelentős része már a *niyāba* Ṭarābulushoz, vagyis a Tripoli kormányzósághoz tartozott, amelynek határa Latakia felé húzódott, és az Anṣāriyya-hegység is idetartozott. Al-Ḳalkāshandī két nagy kategóriába osztja a kormányzóságot: az első csoportba a nagyobb közigazgatási egységeket sorolja, amelyek élén a szultáni központból kinevezett kormányzó (*nā'ib*) állt. Ezek: Ḥiṣn al-Akrād, Ḥiṣn ^cAkkār, Balāṭunus, Ṣahyūn, Latakia és al-Marķab kormányzóságai. Ezen az egységen belül külön kategóriát alkottak az iszmailiták erődjei. Az ebbe a csoportba tartozó hét vár hat közigazgatási egységre (*amal*) osztották, amelyekhez főként az iszmailiták egykori erődjei tartoztak (később azonban Maṣyāf (Maszjáf) is átkerült a damaszkuszi kormányzó hatósága alá). A második nagy kategóriát a kisebb közigazgatási egységek alkották – ezekből szintén hat volt, és idesorolták Ṭarṭus és Djabala (Dzsabala) városait is.³³ Ezek közül szinte mindegyik rendelkezett külön, alsóbb szintű közigazgatási egységgel (*mu^cāmala*).³⁴ A kormányzók feladata minden esetben ugyanaz volt: a rájuk bízott területek és az ott élők védelme, az ellenség elűzése, az emírek ellenőrzése és a vidék építése.³⁵ A tengerpart legfonto-

26 al-Ḳalkāshandī, 1963. vol. 12. 458–462.

27 Többször is ideszállították a környékről az ellenségtől lefoglalt hadianyagot.

28 Ibn Iyās, 2008. vol. 2. 41., 51.; Taghri Birdhī, 1963–1972. vol. 14. 73.; al-Maḳrīzī, 1997. vol. 7. 6.

29 Major, 2008. 126–128.

30 al-Ḳalkāshandī, 1963. vol. 14. 50.

31 Major, 2008. 158.

32 al-Ḳalkāshandī, 1963. vol. 14. 235–236.

33 Uo. 144–148., 202.

34 al-Zāhirī, 1894. 38.

35 al-Ḳalkāshandī, 1963. vol. 12. 195–198., 458–467.

sabb városainak: Latakianak és Djabalának, valamint al-Marķab erődjének kormányzói jelentős szerepet kaptak a régió védelmében. Ez a közigazgatási beosztás, noha többször átalakították, az oszmán korban is nagyjából így maradt: a végleges Tripoli vilajet 987/1579-ben alakult ki.³⁶ Az utolsó átszervezés során, 1304/1887-ben³⁷ hozták létre a Bejrúti vilajetet, amelyhez a partvidék is tartozott – ez öt nagyobb (*liva*) és húsz kisebb (*kađā'*) közigazgatási egységből állt. Latakia, Djabala, al-Marķab és Őahyūn a Latakiai *liva* közigazgatása alá tartozott,³⁸ míg Őāfiṭā és Ḥiṣn al-Akrād, Ṭarṭūs és Arwād is a Tripoli *liva* része maradt.³⁹

A mamlúkrok a latinoktól meghódított területeket közös hadizsákmánynak (*fay'*) tekintették, és *ikṭā'* birtokként szétosztották az emírek között.⁴⁰ Már Baybars szultán is ezek adományozásával igyekezett a támogatói bázisát kiépíteni, uralma végére pedig Szíria területére ezeken az *ikṭā'*-val jutalmazott előjárókon keresztül terjesztette ki hatalmát. Az adományozott birtokok nem mindig ugyanabban a kormányzóságban voltak, többször előfordult, hogy a kormányzók egy másik közigazgatási területen kaptak javadalmat. Mindenesetre az *ikṭā'* birtokokok halmozásával a kihelyezett kormányzók olykor túl nagy hatalmat ragadtak magukhoz és lázadásokat szítottak. Ezeket azonban a központi hatalomnak többnyire sikerült leverni, ám amikor a mamlúk szultanátus gyenge volt – főként a cserkesz mamlúk szultánok idejében –, a különböző érdekcsoportok harcai a szíriai partvidéken is sok gondot okoztak a térségben lakók számára.⁴¹

Mind a mamlúk, mind pedig az oszmán idősokra jellemző, hogy a kihelyezett kormányzók és adóbérlők nem a birodalom érdekeit szolgálták, hanem saját dinasztiajukét. Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy a mamlúk hódítás idejében elkezdődött általános hanyatlást később az oszmánok sem tudták megállítani. A mamlúk rendszer jellemzője volt a klikkesedés és a különböző katonai csoportosulások rivalizálása. Néhány nagy formátumú és erőskezű szultán uralkodását leszámítva a korszakot folyamatos belháborúk jellemezték, amelyek általában a birodalom peremterületein felkeléseket szító mamlúk emírek és a központi hatalom harcában öltöttek testet. A Kairótól távoli és földrajzilag is zárt szíriai partvidék ideális helyszínt nyújtott a regionális felkelések kibontakozásához. Egyik korai példája volt Shunķur al-Ashķar mamlúk emír függetlenedési kísérlete.⁴²

A mamlúk kor egyik legjelentősebb felkeléshullámában is fontos szerepe volt a szíriai tengerparti régiónak. A mamlúk szultanátuson belüli, 808/1405 és 825/1422 között zajló viszálykodások nagymértékű elfajulásához a Timúr Lenk vezette mongol pusztítás nagyban hozzájárult. A 15. század elején al-Nāṣir Faradĵ (An-Nászir Faradzs) szultán (1399–1405, 1405–1412) igyekezett hatalmát megszilárdítani: már uralkodásának elején elűzte az akkoriban régensként uralkodó Yash-

36 Abū Ḥusayn, 2005. 131.

37 Ḥikmat bég erre az átszervezésre az 1885-ös évszámot adja meg: Ḥikmat, 1987. 150–151.

38 Haṣṣhī, 1983. 36–39.

39 Yahyā, 1995. 198., 200. A régió közigazgatására, illetve a latakiai és tripoli livákra lásd: Bak, 1987.

40 Frenkel, 1997. 238–241

41 Ibn ʿAbd al-Zāhir, 1976. 316–321., 348–349.

42 Abū'l-Fidā', 1997. vol. 2. 345–346.

beget, aki a többi, szultánnal szemben álló mamlúkkal együtt Szíria területére menekült, és így Damaszkusz lett a szultán ellenfeleinek a központja. A felkelések jelentőségét mutatja, hogy a szultán a később al-Mu^cayyad Shaykh (Al-Muajjad, 1412–1421) néven uralkodó emír és szövetségese, Nawrūz al-Ḥāfiẓi ellen öt hadjáratot indított Szíria területére 809/1406 és 815/1412 között.⁴³ Azonban már ezen időszak előtt a központi hatalommal szemben álló emírek kezébe került a szíriai partvidék erődjének nagy része, és a szíriai partvidék területeit újra felosztották az emírek között.⁴⁴ Végül megszületett a béke al-Nāṣir Faradj szultán és Shaykh között, ami az utóbbi számára igen kedvező volt, ugyanis megkapta a szultántól Aleppó kormányzóságát, és emellett még a stratégiai jelentőséggel rendelkező tengerparti erődöt, al-Marḳabot is megtarthatta.⁴⁵ Ezek a sorozatos felkelések nagy terhet róttak a vidéki lakosságra, és nemcsak a termelés esett vissza a 15. század első felének évtizedeiben, hanem sok falu elnéptelenedett az elvándorlások miatt.⁴⁶

Az oszmán korban a szíriai partvidék kormányzói főként libanoni székhelyű családokból kerültek ki, és gyakran vált a terület ezek rivalizálásának és harcainak színterévé. Az ennek folyományaként a 17. század első felében kialakult helyzethez hozzájárult az is, hogy az Oszmán Birodalomnak a 16. század végétől kezdve a birodalom határain belül is több kihívással kellett szembenéznie, gondoljunk itt a lepantói győzelemre, az anatóliai janicsárlázadásokra vagy a perzsákkal folytatott háborúra. Kihhasználva a helyzetet a szíriai területeken is több helyi előkelő próbált függetlenedni a birodalmi központtól. A 17. század elején a szíriai partvidék jó része a Sayfā család uralma alatt volt,⁴⁷ majd a toscanai Medici család támogatását is élvező libanoni Fakhr al-Dīn szintén libanoni emír befolyása alá került.

Fakhr al-Dīn emír korszaka jelentős volt, ő ugyanis felismerte, hogy Európa segítségére is számíthat a közös ellenséggel, vagyis az oszmánokkal szemben, és mindeközben fejlesztette a mezőgazdaságot és a kereskedelmet is, így a Portának rendszeresen tudta fizetni az adót, emellett pedig saját uralmát növelte a területein.⁴⁸ Annak ellenére, hogy Fakhr al-Dīn drúz volt, pártolta a keresztényeket, 1610-ben maga V. Pál pápa írt a libanoni maronita pátriárkának azért, hogy az támogassa a Ma^can családot, amelyhez Fakhr al-Dīn tartozott. Az emírnek ügyes politikájával az oszmánokat is sikerült kijátszania. Fakhr al-Dīn emír így 1036/1627-től a Tripoli vilajet beglerbégje lett, és a szíriai partvidéket is uralma alatt tartotta a libanoni területek mellett; sőt 1033/1624-ben fermánt kapott arról, hogy Aleppó határától egészen a Kudş határáig fekvő területek is a fennhatósága alá tartoznak.⁴⁹ IV. Murád szultán (1623–1640) végül 1042/1633-ban hadjáratot indított Fakhr al-Dīn emír ellen, melynek során nemcsak az emír vagyonát kobozta el, hanem őt is kivégeztet-

43 Holt, 1993. 179–181.

44 Ibn Lyās, 2008. vol. I/2. 714–717.; al-Maḳrīẓi, 1997. vol. 6. 127–128. Al-Marḳab erődje ötször cserélt gazdát akkoriban, és a közben újonnan kinevezett kormányzója, Haydar emír Tripoliból sereggel volt kénytelen elindulni, hogy hivatalát átvegye. Uo. 265.

45 al-Maḳrīẓi, 1997. vol. 6. 277–278.

46 Lapidus, 1967. 28–29.

47 Salibi, 1973. 47–48.; al-Duwayhī, é. n. 471., 479.; al-Şafadi, 1959. 98., 102.

48 Salibi, 1973. 35–39.

49 al-Şafadi, 1959. 242–243.

te Isztambulban. Fakhr al-Dīn fiát, az akkor 13 éves Ḥusayn emírt al-Marḳab várának ostroma után Aleppóba, majd Isztambulba vitték;⁵⁰ ő később az oszmánok szolgálatába állt.⁵¹

A 18. század első felében a Tripoli vilajet élén többnyire az ekkoriban a szíriai területek feletti legnagyobb hatalommal bíró al-ʿAzm család állt (1723–1753), amely ellen Tripoliban és Latakiában is lázadás tört ki a helyiek körében.⁵² A 18. század második felében a helyi uralkodó elit elnyomása mellett a különböző törzsek vetélkedése is sújtotta a terület lakosságát: 1786-ban a mawālī törzs fosztogatásai már az Anṣārīyya-hegység lábánál fekvő falvakra is kiterjedtek. Végül a ḥasana törzs állította meg terjeszkedésüket, amely ezt követően nemcsak a Palmyra felé tartó karavánutakat ellenőrizhette, hanem az Aleppó és Latakia közti úton fekvő falvaktól is védelmi pénzt szedhetett.⁵³ A vidékre a 18. század végén a Tripoli vilajet élén álló Djazzār pasa (Dzsazzar Ahmed pasa) terjesztette ki hatalmát, aki annak köszönhette felemelkedését, hogy az oszmánok az ő közreműködésével szálltak szembe a szíriai partvidékre benyomuló franciákkal. Djazzār pasa uralmát a krónikák negatívan ábrázolják, kegyetlenkedéseiről és fosztogatásairól vált híressé.⁵⁴

A 19. század első évtizedeiben Muṣṭafā Barbar (Musztafa Barbar) aga töltött be fontos hivatalt a partvidéken, neki a korszakban leginkább a környékbéli alaviták és keresztények felkelésével kellett szembenéznie, illetve konszolidálni a területek feletti uralmat. 1228/1813-ban például Ḳardāḥa környékén lázadt fel az alavita lakosság, de Muṣṭafā Barbar aga példát statuálva 27 alavita fejét küldte ʿAk-kāba (Akkó), amelyeket a városkapun három napig közszemlére tettek.⁵⁵ A 19. század első felében az arab világ reformerének számító Muḥammad ʿAlī (Mohamed Ali) pasa nemcsak Egyiptom történetében játszott nagy szerepet, hanem a partvidék életében is. Muḥammad ʿAlī a ḥidjāzi (hidzsázi) vahhābita mozgalom elfojtásához nyújtott katonai segítsége révén az Oszmán Birodalomban nagy tekintélyt szerzett, ezáltal hatalma jelentősen megnövekedett, és 1247/1831-ben már a birodalom területeit támadta. A hadjárat során a szíriai partvidéken nem ütközött nagy ellenállásba, mivel akkor ott már nagy volt az elégedetlenség az oszmánok gyakori adóztatása és sorozási politikája miatt. Muḥammad ʿAlī a libanoni Beshīr (Besír) emír segítette a szíriai területek anektálásában és a területek feletti uralom megtartásában. Muḥammad ʿAlī seregei fiának, Ibrahim pasának a vezetésével elfoglalták a tengerparti régiót, a család uralma nem sokkal később pedig már egész Szíria területére kiterjedt.⁵⁶

Az Oszmán Birodalom és Muḥammad ʿAlī között végül francia, brit és orosz közvetítéssel 1248/1833-ban született meg a kütahyai béke, amely az anatóliai területekről való kivonulásáért cserébe meghagyta Muḥammad ʿAlī pasának

50 al-Shidyāk, 1997. vol. 2. 113.

51 Ḥusayn pályafutására lásd: Bakḥīt, 2008. 283–300.

52 Yaḥyā, 1995. 37–41.; ʿAbd al-Karīm, 1993. 240.

53 Douwes, 2000. 31–32., 47.

54 al-ʿAwrat, 1936. 16–20.

55 al-ʿAwrat, 1936. 205–206.

56 Dimashkī, 2004. 141–142., 178., 270.

Szíria és a Hidjáz területeit. Muḥammad ʿAlī nemcsak Egyiptomban, hanem a szíriai partvidéken is reformokat kívánt végrehajtani, és a vidék gazdasági fellendítése érdekében nemcsak a városokat és a falvakat építette újjá, hanem mezőgazdaságát is igyekezett fellendíteni. Az újjáépítéshez és a hadsereg fenntartására azonban a nagyszámú munkaerő mellett sok pénzre is szüksége lett volna, ami a súlyos közmunka-kötelezettség mellett a helyi lakosságra nagy anyagi terhet is rótt. Így nem meglepő, hogy amikor ezenfelül megkezdődtek a lefegyverzések és az erőszakos besorozások is a régióban, az elégedetlenség felkelésekben nyilvánult meg.⁵⁷ Muḥammad ʿAlī egyik fontos rendelkezése volt ugyanis, hogy elrendelte a partvidéken élő alaviták és a helyiek lefegyverzését, hogy be tudja tőlük szedni az adót. Latakiában és a környékbeli, alaviták lakta hegyekben azonban sok helyütt lázadás tört ki, amelyeket Beshīr fia, Khalīl (Halíl) pasa és a tripoliból érkező Salīm (Szelim) bég fojtottak vérbe. A harcokat a vidék nagymértékű pusztítása követte, rengeteg falvat égettek fel.⁵⁸ Az oszmánok végül csak az angolokkal és a drúzokkal szövetségbe tudták elűzni az egyiptomi kormányzót a szíriai területekről: az angolok megfenyegették Muḥammad ʿAlī pasát, hogy amennyiben nem vonul ki Szíria területéről, akkor Egyiptomban is nagy pusztítást végeznek, ezért Ibrahīm pasa és seregei visszatértek Egyiptomba,⁵⁹ és Muḥammad ʿAlī hatalma 1841 után már csak Egyiptom területére korlátozódott.

Ibrahīm pasa hadjárataiban a partvidék fontos szerepet játszott. Ezt jelzi az is, hogy például az al-Marḳab vára alatt található Burdj al-Šabī tornyát őrhelynek erősítette meg. Ugyanakkor több erődnek a jelentős pusztulása is az ő nevéhez fűződik: így például a Šahyūn erődjében seregének támadásai nagy pusztítást végeztek az erőd falaiban. A Ḳadmūsban élő ismailiták is nagy elnyomásként emlékeztek Ibrahīm pasa uralmára, aki muszlim *mutasallimot* küldött hozzájuk, és hagyta lepusztulni a várukat.⁶⁰ A 19. század közepétől már az alavita törzsek állandó harcai gyengítették a központi hatalmat és adminisztrációt.

Az oszmán korban szinte alig volt olyan időszak a partvidéken, amikor béke honolt volna: a 17. századtól a 19. század végéig a folyamatos lázadások és háborúskodások jellemezték a vidék életét, ami megpecsételte a régió sorsát is. A harcokat és seregvonulásokat többször a népesség elvándorlása követte – mint például 1230/1815-ben, Muštafā Barbar aga Ḳadmūsi hadjárata után: ekkor a helyi lakosság Šāfītā környékére menekült, ahonnan 1819-ben szintén elűzték őket.⁶¹ Ilyen mostoha körülmények között nehéz lett volna a vidéket újból felvirágoztatni, a városok hanyatlása a vidékre is kihatott. A mamlúk időszakban a cukor és a gyapot exportja adta az Európával való kereskedelem jelentős hányadát.⁶² A szíriai partvidék termékeny síkságai, a Latakiái- és a Djabalai-síkság, valamint a Šāfītāi-dombság

57 Rustum, 1924. 34–57. Az erőszakos besorozásokról: Dimashkī, 2004. 185., 276.

58 Walpole, 1851. vol. 3. 42–51., 127.

59 Dimashkī, 2004. 183–184. Az angolok és az oszmánok együttműködéséről: al-Dimashkī, 1982. 82.

60 Walpole, 1851. vol. 3. 57., 160., 301.

61 al-Ḳaḥṭ, 2002. 101–102.

62 Ashtor, 1978. 675.

környéke gazdálkodásra alkalmas terület: a cukornád-,⁶³ a gabona-, a gyapot- és az olíva-termesztés mellett a nagyobb települések körül elterülő gyümölcsösök jótékony hasznot hoztak a mamlúk korban is. Ilyen gyümölcsösök feküdtek például Djabala és Latakia körül, de több falu is földművelésből élt – így például az al-Marķabtól délre fekvő keresztény falvak lakói is.⁶⁴ Sok gyümölcsfélék természetesen Latakia környékén: narancsot, szőlőt és barackot, majd az oszmán korban sok eperfát ültettek a selyemtermesztés miatt. A 15. század második feléből származó, a gyapotszövők adóját elengedő feliratok szövegéből következtethetünk arra, hogy az Anšāriyya-hegység falvainak iszmailita lakói gyapotszövésével foglalkoztak.⁶⁵

Noha a tengerparton a kereskedelem korábban virágzott, a vidék hanyatlása a mamlúk korban oly mértékű volt, hogy a 14–15. századi itáliai, katalóniai és dél-európai források arról számolnak be, hogy Szíria és Egyiptom területei már importra szorulnak – az olívát például Velence szállította Szíriába, illetve a 15. század végén már a cukrot is importálni kellett Latakia-ba, míg azelőtt a birodalom területén termelt javak bőven elegendőek voltak. Latakia még a 15. század első felében kiemelkedő helyen szerepelt a gyapotkereskedelem egyik fontos kikötőjeként, a velencei szenátusi határozatok a 15. század második felében viszont már alig említik a kikötőt. Mindez mutatja, hogy az addigra minimálisra zsugorodott külkapcsolatok már majdnem teljesen elhaltak, és a szíriai tengerparti régiót Európához kötő köldöksínör elszakadt.

Az oszmánok uralma alatt terjedt el a partvidéken a dohánytermesztése: az Anšāriyya-hegység mellett számos dohányültetvény feküdt a tengerparton is, és a Djabala környékéről származó, messze földön híres dohány igazi luxuscikknek számított Keleten.⁶⁶ A régióban számos malom működött a korszakban is – csak Šāfītā környékén kilenc vízimalom őrlött, köztük az egykori templomos erőd, al-ʿUrayma mellett is állt egy.⁶⁷ Hiába voltak jók természeti adottságai, a megművelt földek terményei sokszor estek áldozatul a mamlúk és az oszmán korszakban a különböző hadjáratoknak és seregátvonulásoknak, amelyeket rendszeresen a falvak felégetése kísérte.⁶⁸ Ezenfelül az adóbehajtás kapcsán is előfordult a vidék pusztítása: 1808-ban például Šāfītā környékét a libanoni Beshīr emír és Muštafā Barbar aga seregei égették fel, mivel a helyi kormányzócsalád nagy tartozást halmozott fel.⁶⁹

Šāfītā környéke is termőföldben gazdag vidék volt: nemcsak búzát, cukornádat, diót és olívát termesztettek, hanem a 18. század első felétől újra eperfákat is neveltek. A selyem a 19. századtól kezdve Európába exportált jelentős árucikké vált.⁷⁰ Nemcsak exportálták a fonalat, hanem a partvidéken selyemszövésével is foglalkoztak: az al-Marķab alatt fekvő Basātin faluban a keresztények a helyi igények

63 Abu'l-Fidā', 1840. 254–255. Al-Marķab és Bānyās körül voltak a cukornádültetvények.

64 Walpole, 1851. vol. 3. 294–295.

65 Neale, 1851. vol. 1. 277., 683.

66 Walpole, 1851. vol. 3. 368.

67 al-Ḳaḥṭ, 2002. 166–167.

68 Például Djabala környékén: Walpole, 1851. vol. 3. 58–59., 380–381.

69 Dimashkī, 2004. 118–119.

70 Šāfītā környékén 670 ezer eperfa volt. Bővebben lásd: al-Ḳaḥṭ, 2002. 145–146. A selyemhernyó-tenyésztés a libanoni Faḫr al-Dīn emír nevéhez fűződik.

kielégítésére szőtték a selymet, de Bányásban már iparszerűen foglalkoztak se-lyemszövésessel.⁷¹ A vidék mezőgazdaságában tulajdonképpen csak Ibrahım pasa uralma alatt történt némi fellendülés, amikor is az addig műveletlen területeket is bevették a gazdálkodásba, azonban ennek nem sok nyoma maradt a későbbiekben.⁷²

A vallási felekezetek egymás mellett élése a szíriai partvidéken a keresztes kor után

Szíriában a felekezeti viszonyok a történelem folyamán mindig meghatározóak voltak. Régtől fogva különböző etnikumok és vallások éltek egymás mellett, még hozzá többnyire békében. A partvidék mamlúk kori népessége is változatos képet mutatott: többségét a keresztények (az ortodox, az örmény és a latin rítusú keresztények), a maradék részét pedig az alaviták és az ismailita síták, valamint az iszlám szunnita ágához tartozó turkománok tették ki. A felekezeti arányok a keresztes korszak után jelentős mértékben megváltoztak, amihez nagyban hozzájárult a mamlúkok és oszmánok tudatos vallási politikája.

A partvidéken a kereszténységnek régi hagyománya van, több zarándokhely története nyúlik vissza a korai kereszténység koráig és a bizánci időszakig. A régiót főként maroniták és görög ortodoxok lakták: a Bányás környékén fekvő falvakban főleg a már Rómával unióra lépett maroniták (Dayr Sofran, Sophia), míg Latakia és Țartūs környékén a görög rítust gyakorló keresztények (Djabala, al-Marķiyya). A keresztény lakosság jó része földműveléssel és kereskedelemmel foglalkozott, de – csakúgy, mint az iszlám hódítás utáni időszakban – a különféle hivatalokban keresztényeket alkalmaztak írnokként vagy fordítóként. A partvidéken az egyedüli település, ahol számottevő szunnita élt a mamlúk korban, Djabala városa volt, így nem meglepő, hogy a mamlúkok nemcsak a keresztesek visszatérésétől tartottak, hanem a régió többségét kitevő síta és keresztény alapnépességtől is.

A mamlúkok a keresztény maronitákat többször üldözték a korszakban, attól féltek ugyanis, hogy ha a keresztesek visszatérnek, a maroniták majd segíteni fogják őket. Haytonus, I. Hethoum örmény király unokaöccse, aki a 14. század elején krónikájában arról írt, hogy miként kellene a Szentföldet visszaszerezni, egy bejegyzésében dicséri a maroniták harcban való bátorságát. Elképzelései között az is szerepelt, hogy a maroniták majd csatlakoznak a Szentföld felszabadításához.⁷³ Ludolphus de Suheim a 14. század első felében, amikor elhaladt a Libanoni-hegység mellett, a következőket jegyezte fel a vidéken lakó keresztényekről: *„Ennek a hegységnek a lábainál (Fekete-hegység, amely egészen Antiochiáig élér) a latin rítust és a római egyházat támogató keresztények óriási tömege lakik, akiknek a püspökeit,*

71 Bak, 1987. 385.

72 Uo.; Lyde, 1860. 214.

73 Hayton, 1906. 273., 357., 360.

*látam, latin érsekek szentelik fel; és akik még mindig rendkívüli módon vágyakoznak a keresztesek érkezésére és a Szentföld visszaszerzésére.*⁷⁴ A maroniták még a 15. század második felében is várták vissza a kereszteseket – erről Louis de Rochechouart, Saintes püspöke tudósít zárándokútja során.⁷⁵

A mamlúkok a 14. század eleji, a közeli libanoni Kisrawānba (Kiszraván), a nuşayriták (nuszajriták) ellen indított hadjáratokban azért üzték ki a maronitákat is a hegyekből, és rombolták le templomaikat, mert állítólag támogatták az alavitákat, 1365 után pedig a ciprusiak Alexandria elleni hadjárata adott ürügyet arra, hogy a következő évben kifosszák a monostorokat. Az ezt követő időszakban már nem hallunk a maroniták elleni büntető hadjáratokról, úgy tűnik, hogy ekkorra teljesen mamlúk ellenőrzés alá kerültek. Ehhez hozzájárult az is, hogy egyértelművé vált: a keresztesek már nem térnek vissza. Ettől kezdve a maroniták viszonylag békésen élhettek, és már a Rómával való egyesülés gondolata foglalkoztatta őket.⁷⁶

A Szűz Mária-kegyhelyként ismert, egykor jelentős keresztény zárándokközpont, Țartūs városa a mamlúk korban jelentősen hanyatlott, és ez az oszmán uralom alatt sem változott. Țartūst a mamlúk kori források már alig jegyzik, mindössze annyit említenek, hogy a település romos, de valamelyest lakott.⁷⁷ A Țartūsi egyházmegyét VIII. Bonifác pápa már 1295-ben hozzácsatolta a korábbi tripoliszi egyházmegyéhez, majd Famagustához. A 14. század első felében pedig még a névleges jeruzsálemi latin pátriárka is Ciprus szigetén tartózkodott.⁷⁸ Egy 17. század elején keltezett irat már csak faluként (*qarya*) említi a települést.⁷⁹ Ugyanakkor nem sokkal később, 1631-ben arról hallani, hogy nyugat felől hajók érkeznek Țartūsba is gabonavásárlás céljából, tehát használták még kikötőként.⁸⁰ Amikor a 17. század végén Henry Maundrell Țartūsban járt, a katedrális lábasjóságok istállójaként használták, de az utazó megjegyzése szerint nem sokat kellett volna ráfordítani ahhoz, hogy újra gyönyörű templom lehessen.⁸¹ A későbbi utazók azonban már nemcsak a katedrális, hanem a város szörnyű állapotáról is beszámolnak.⁸² Țartūs hiába volt egy kisebb közigazgatási egység (*nāhiya*) központja, nem történtek itt jelentősebb építkezések, és a 19. század végén már csak egy lepusztult várossá lett, amelynek egykori nagyságáról csak a romjai árulkodtak.⁸³

A helyi muszlim kormányzat nem mindig volt toleráns a keresztényekkel szemben, többször olvasni a korabeli forrásokban az ellenük hozott rendeletekről, illetve támadásokról. A 17. század végén a partvidéken utazó Maundrell említi, hogy a djabalai görög keresztények – akik egyébként szám szerint igen kevesen lehettek a

74 Suchem, 1895. 135.

75 Salibi, 1957. 296–297.

76 A maroniták történetére a korszakban lásd: Salibi, 1957.

77 Abu'l-Fidā', 1840. 229.; Le Strange, 1890. 400.

78 Edbury, 1991. 109.

79 Yaḥyā, 1995. 145–148.

80 al-Duwayhī, é. n. 498.

81 Maundrell, 1848. 398–399.

82 al-Nāblusī, 1986. 64.; Nijenburg–Heyman, 1759. vol. 2. 309.; Bartlett–Crane, 1835. vol. 2. 57.; Neale, 1851. vol. 1. 269.

83 al-Ḳāyātī, 1981. vol. 2. 71.

többségében szunnita településen – a várostól délre mintegy fél kilométerre, egy tenger felé néző barlangban kialakított szegényes templomban gyakorolhatják csak vallásukat, mert a városon belül megtiltották nekik, hogy imádkozzanak.⁸⁴ A 18. század második felében a Țartūs városában álló katedrális felújítására egy európai hajóskapitány nagyobb összeget ajánlott fel, azonban ezt a törökök nemhogy nem fogadták el, hanem meg sem hallgatták a helyiek elmondása szerint.⁸⁵

I. Abdülmedjid (Abdul-Medzsid, 1839–1861) szultán uralkodásának elején, 1255/1839-ben kiadta a *güľkhanei* ediktum (*güľhanei hatt-i-serif*) néven ismert rendeletet, amely vallási tekintet nélkül garantálta az alattvalók jogait – ezt 1272/1856-ban újították meg (*işlahāt fermāni*). E dokumentum szerint az alattvalók vallásszabadságot, valamint egyenlő jogokat kaptak az igazságszolgáltatásban és a hivatalok betöltésénél, a fejadót (*djizya*) megszüntették, és ezután a nem muszlim vallásúak előtt is megnyílt a katonai pálya. Az újszerű rendelkezés azonban széles körű ellenállást váltott ki a hagyományos, az iszlám jog (*şhari'a*) és szokásai (*sunna*) alapján élő muszlim területeken, így a *güľhanei* ediktum a szíriai partvidéken sem változtatott a keresztény lakosság helyzetén.

A 19. század közepén Latakiában időző európai utazó, Frederick Arthur Neale megjegyzi: a törökök itt a legellenségesebbek, és nemcsak a helyi keresztényeket, hanem az európai kereskedőket is gyakran megtámadják, akik ilyenkor Arwād szigetére menekülnek. Arról is beszámol: nem sokkal azelőtt, hogy arra járt, a törökök betörték a latakiai monostorba, és a templomban imádkozókat nemre és korraló tekintet nélkül lemészárolták.⁸⁶ A keresztények elleni fellépések olykor már odáig fajultak, hogy III. Napóleon csapatokat szándékozott az Oszmán Birodalom területére küldeni, a fentebb említett események után egy francia hadihajó meg is jelent a partvidéken, de végül beavatkozás nélkül visszatérhettek a keresztények a száműzetésből.⁸⁷ Később a törökök úgy vélték, hogy a nyugatról érkező missziós tevékenység veszélyt jelent a birodalom számára, így kihirdették Isztambulban, hogy minden protestáns iskolát be kell zárni – ezek szerint az Anşāriyya-hegységben lévő 25 missziós iskolát, amelyek már húsz éve működtek, illetve a kilenc éve működő şāfiţāi iskolát is, de a gyakorlatban ez végül nem valósult meg.⁸⁸

A mamlúkok legnagyobb ellenfelei azonban nem az alapvetően földművelésből és kereskedelemről élő keleti keresztények, hanem a náluk sokkal harciasabb, hegyekben lakó alaviták és nizári iszmailiták voltak. Az ő befolyásukat változatos módszerekkel igyekeztek megtörni a mamlúkok. Ennek legenyhébb formája az asszimilációt próbálta erősíteni azzal, hogy a szultán 717/1317-ben bizonyos falvakban mecsetek építését rendelte el a tengerparti régióban élő síták számára,⁸⁹ ezenkívül pedig az alaviták lakta területeken is mecsetek építésére kellett a kataszteri felmérés után az emírektől eltulajdonított birtoktestek jövedelmét fordítani.

84 Maundrell, 1848. 395.

85 Nijenburg–Heyman, 1759. vol. 2. 309.

86 Neale, 1851. vol. 1. 278–280.

87 Uo.

88 Jessup, 1910. 436–437.

89 Ĥammārat, 1983.

A mecsetek adminisztrációját a mamlúkok megbízható hivatalnokokra bízták, ezzel azonban nemcsak az alavitákat igyekeztek szemmel tartani, hanem a szunnita földbirtokosokat is.⁹⁰ Mint a korszakból fennmaradt minimális számú vidéki mecset is mutatja, a mecsethasználat nem gyökeresedett meg, és amint a központi hatalom szorítása kissé engedett, az épületeket sokkal hétköznapiabb célokra használták, mintsem imára.⁹¹

Az adminisztratív rendeletek mellett a fegyveres hadjáratok sem voltak ritkák a különböző vallási kisebbségek ellen a korszakban. A közeli libanoni Kisrawān hegyeiben élő vallási kisebbségek elleni hadjáratok is hatással voltak a szíriai tengerparti régió életére.⁹² Az első hadjáratot 692/1292-ben indították a területre, amely azonban eredménytelenül ért véget.⁹³ A következő, 699/1300-as hadjárat már sikeresebb volt, de ezzel sem tudták hosszabb időre mamlúk ellenőrzés alá vonni a területet: 705/1305-ben lázadás tört ki a mamlúk uralom ellen. A felkelést azonban ezúttal teljesen elfojtották, és az elfoglalt területeket a Kisrawānba telepített szunnita, turkomán eredetű klánok közt osztották szét, ezért az említett klánoknak cserébe nemcsak a területet, hanem az ott élő népességet is szemmel kellett tartaniuk.⁹⁴ A kisrawāni hadjáratok során sok alavitát, drúzt és maronitát öltek meg, a mészárlást túlélők az északi területek, vagyis Latakia és Antiochia felé menekültek, és a környékbeli hegyekben kerestek menedéket.⁹⁵

Az alaviták az iszlám síta ágához tartoznak, és a 20. század előtt *nuşayri*knak nevezték őket. Nevük eredete a 9. századra nyúlik vissza: az Irak területén tanító Muḥammad ibn Nuşayr (Ibn Nuszajr) követőit hívták így, akiről azt gondolják, hogy kapcsolatban állt a síták által tizenegyedik imámként tisztelt Ḥasan al-^cAskarival (Hasszán al-Aszkari). Szertartásaik nagyban különböznek az iszlám többi ágától, és vita tárgyát képezi, hogy vallási szinkretizmusuk miként alakult ki. Egyes elképzelések szerint belső fejlődés eredménye, míg mások szerint több elem található benne a keresztény, illetve a korábbi pogány vallások hagyatékából, de nagy hatással volt rá a perzsa kultúra is.⁹⁶ Az alaviták Latakia környékén a 11. század első felében jelentek meg, majd a 13. század első felében érkeztek nagy számban a partvidékre azért, hogy segítsék az ismailiták és különböző nomád törzsek elnyomása alatt élő hittestvéreiket. Ettől az időszaktól kezdve évszázadokon keresztül az Anşariyya-hegységben éltek, és főként földműveléssel foglalkoztak.

A szunnita mamlúk dinasztia és hatalom vallási kisebbségekkel kapcsolatos politikáját jól mutatja az a *fetva*, amelyet a Kisrawān elleni büntető hadjáratok idején

90 Vermeulen, 1970. 199.

91 Ibn Battūta, 1980. 79–80. Yaron Y. Friedman ennek nem tulajdonít nagy jelentőséget. Az utazó iróniájának tudja be azt, hogy azt írja: istállóként használják a mecseteket, ezenkívül nehezményezi, hogy más forrás nem említi ezt. Érdemes azonban figyelembe venni, hogy nincs túl sok forrás a korszakból a régióra vonatkozóan. Friedman könyve egyébként alapos összefoglalója az alaviták középkori történetének: Friedman, 2010.

92 Ibn al-Furāt, 1942. vol. 8. 142–143.

93 Irwin, 1986. 79.; Salibi, 1957. 298.

94 al-Nuwayrī, 1997. vol. 3. 97–98.; al-Duwayhī, é. n. 286–289.; Irwin, 1986. 101–102.

95 al-Šharīf, é. n. 101–102.

96 Friedman, 2010. 222–233.

a kor híres jogtudósa, Ibn Taymiyya (Ahmed Ibn Tajmijja) adott ki. A következőképp írt az alavitákról: „Ez a csoport, amelyet *nuṣayrīn*ak neveznek (...), hitetlenebb a zsidóknál és a keresztényeknél, sőt hitetlenebb sok többistenhívőnél [is]. (...) nincs kétség afelől, hogy az ezek elleni *djihād* (...) a legjelentősebb a jócselekedetek közül, és a legfontosabb kötelességek közül való. (...) bizony az ezek [az alaviták] elleni *djihād* a hitehagyottak [elleni] *djihād* kategóriájába tartozik, (...) és kötelessége minden egyes muszlimnak, hogy részt vegyen ebben [a *djihād*ban] annak megfelelően, ami el van rendelve számára [Allahtól] a kötelességek közül.”⁹⁷ Noha Ibn Taymiyya nézetei még a korszakban is szélsőségesnek számítottak,⁹⁸ nem lehet figyelmen kívül hagyni jelentőségét, mivel a szélsőséges iszlám irányzatainak ma is gyakran táptalajt ad.

A mamlúkok kisebbségek ellen indított véres hadjáratai azonban olykor ellenállást váltottak ki, amire az egyik legjobb példa az alaviták 1318-as *djabalai* felkelése volt. A felkelés közvetlen előzménye az az al-Nāšir Muḥammad (I. An-Nászir Muhammad) szultán által kiadott rendelet volt, amellyel egyrészt a szíriai területeken birtokkal rendelkező szunnita földbirtokos emírek hatalmát igyekezett korlátozni, másrészt pedig mecsetek építését rendelte el az alaviták lakta területeken.⁹⁹ Ezt a rendeletet előzte meg az 717/1317-es kataszteri földmérés (*rawk*) Tripoli régiójában, amelyet a szultán az *ikṭāʿ* birtokok újraosztásához használt fel.¹⁰⁰ Nem szabad elfelejteni azt sem, hogy a Kisrawān elleni büntető hadjáratok óta még nem telt el sok idő, így még lehettek túlélők azok között, akik az események után átköltöztek a szíriai tengerparti régió területére. A felkelés élére egy magát Mahdīnak nevező környékbeli állt, aki azt állította, hogy amikor a földeken dolgozott, egy fehér madár hatolt be a testébe, kivette a lelkét, és a helyébe Ḥasan al-ʿAskarī lelkét helyezte. Körülbelül 3000–5000 felkelő támadta meg a várost, de egy mindössze egyórás csatában le is győzték őket.¹⁰¹ A felkelés elfojtása után az alaviták hosszú időre a szunnita birtokosok földművelőivé váltak.¹⁰² A megmozdulás nem mozgatta meg az alaviták nagyobb tömegeit, sőt, valószínűleg csak a *djabalai* alaviták szempontjából volt fontos.¹⁰³ Az iszlám szunnita irányzata nemcsak a mamlúk korban tekintette istentelennek őket – vagyis rosszabbnak, mint az hitetlenek –, hanem az oszmán korban is, így az oszmán *millet*-rendszerbe sem tartozhattak.

Az oszmánok a hadjáratok mellett békésebb eszközt is választottak: a betelepítést, melynek során egészen Latakiaiig és *Djabalai*ig török törzseket telepítettek be Anatóliából és Horászánból, amelyek a két városban élő alavitákat lemészárolták. Erre az eseményre a mai napig is emlékeznek a környéken. A békésebbnek tűnő betelepítési politika sem oldotta meg hosszú távon az alavitákkal kapcsolatos problémáikat, főleg mert a Horászánból érkező türkmén törzsek jó része is síta

97 Ibn Taymiyya, 1991. 149., 158–159.

98 A fétvára bővebben lásd: Friedman, 2010. 63., 300–310. A szerző hangsúlyozza, hogy Ibn Taymiyya képtelen egyértelmű különbséget tenni a különböző síta felekezetek között.

99 Vermeulen, 1970. 197–198.

100 Tsugitaka, 1997. 170.; al-Kalkāshandī, 1963. vol. 13. 30–36.; al-Nuwayrī, 1997. vol. 32. 255–262.

101 A lázadásra lásd: Tsugitaka, 1997. 162–176.; al-Nuwayrī, 1997. vol. 32. 256–257., 275–276.; Ibn Baṭṭūta, 1980. 80–81.; Ibn Kathīr, 1987. vol. 14. 67.; al-Makrīzī, 1997. vol. 2. 528.

102 Vermeulen, 1970. 200.; al-Nuwayrī, 1997. vol. 32. 276.

103 Friedman, 2010. 58–62.

volt. Ezen törzsek közül az egyik a környékbéli hegyi várban, Abū Ḳubaysban telepedett le (ḳartal/ḳaratila törzs) – leszármazottjaikról ma azt mondják, hogy már alaviták. A türkménekkal szemben a nizári iszmailiták az oszmánok jó szövetségésének számítottak: több, az alaviták kezén lévő erődöt megszereztek, és még az oszmánok öltözködését is hajlandóak voltak átvenni.

Arra vonatkozóan, hogy az alaviták vonakodtak adót fizetni, már a 17. századból is vannak adatok: egy 1103/1691-ben keltezett hivatalos irat például arról számol be Tripoli kormányzójának, hogy a Djabalai szandzsák és Şahyün környékén élő alavita elöljárók az okai a vidéken uralkodó romlásnak (*fasād*), mivel nem-hogy nem fizetik az adókat, de a környékbéli alattvalókra is veszélyt jelentenek, így száműzni kell őket. Egy másik, 1103/1692-ben írt dokumentum azt panaszolja, hogy a Tripoli vilajet hegyeiben élő eretnekek miatt már a lakosság nagy része elhagyta otthonát, így már tőlük is lehetetlen beszédni az adókat. Ez a helyzet később sem változott meg, és úgy tűnik, hogy ez a tény önmagában nem volt elegendő a kormányzat erőszakos beavatkozására; így például azt követően, hogy 1760-ban egy angol tudóst megöltek az Anşārīyya-hegységben, Sulaymān (Szulejmán) pasa egyből elindult seregeivel az alaviták falvai felé, és a bosszúhadjárat során hetven alavita vezetőt ejtett fogságba. 1223/1808-ban Muşţafā Berber aga és az °Akkār környéki sejksek támadták és fosztogatták az alaviták falvait.

A 19. századi arab krónikák és az európai utazók leírásai is gyakran említik az alaviták engedetlenségét és fosztogatásait, valamint azt, hogy egyáltalán nem fizetnek adót. Az európai utazók ezért a kialakult helyzetért nemcsak a helyi népeséget, hanem – és főként – a tehetetlen kormányzatot okolják: *„Az oszmánok csak úgy tartják meg Szíriát, hogy törzset törzs ellen uszítanak, egyiket arra használva, hogy a másikat gyengítse és legyőzze, így elősegítik a szomszédok közti sivár viszálykodásokat, amelyeket a kormányzat parancsnoksága alatt álló erők teljességgel képtelenek ellenőrizni, még akkor is, ha így kívánnák. A vidéki területeken minden embernek felfegyverkezve kell közlekednie, és az életét és vagyonát is saját magának kell megvédenie.”*¹⁰⁴

A 19. század vége felé a szíriai kormányzók belátták, hogy valamit tenni kell annak érdekében, hogy az alaviták kérdését rendezzék. 1879–1880-ban Medhet pasa is úgy vélekedett, hogy az alaviták lázadók, ezért fegyveresen kell őket legyőzni, azonban voltak alavita barátai, akiknek közbenjárására békésebb megoldást is elfogadott. Így került sor Ḳamāban egy találkozóra, ahol 500 előkelő alavita jelent meg, és a kormányzat részéről az az ajánlat hangzott el, hogy ha rendszeresen fizetik az adókat, és nem lázadnak tovább, lehetőségeket kapnak a kormánytól – többek között iskolák létesítését is ígérték. Az egyezség azonban kudarcba fulladt, Medhet pasát áthelyezték Izmirbe. Nem sokkal később Diyā bej, Latakia kormányzója (1885–1892) sürgette iskolák létesítését az alaviták lakta területeken. Úgy gondolta, hogy az amerikai missziós iskolák nagy kárára vannak a birodalomnak, így azok helyébe állami intézményeket kell állítani, amelyek segítségével az alaviták majd áttérnek a helyes iszlám hitre. Az alavitáknak ehhez azonban alá kellett írniuk egy

104 Lyde, 1960. 209.

nyilatkozatot, miszerint muszlimok, és miután ezt megtették, körülbelül 40 állami iskola épült a területeiken, Diyā bej halála után azonban bezárták az újonnan létesített intézményeket. Az iskolák sorsa ugyanaz lett, mint a 14. században a mamlúk sūrgetésére épített mecseteké, azokhoz hasonlóan raktárként használták ezután az épületeiket.¹⁰⁵

Az Anšāriyya-hegységben élő síita nizári iszmailiták – akiket Európában főként aszaszin néven ismernek – 1273-ban, miután utolsó erődjük is behódolt a mamlúkoknak, végleg elvesztették politikai szerepüket, de viszonylag békében élhettek tovább. A mamlúk korban Mašyāf erődjében volt a misszió központja,¹⁰⁶ és az oszmán korban a regiszterekben gyakran említik erődjeiket és településeiket.¹⁰⁷ Ezek közé tartozott Ḳadmūs is, ahol Walpole a 19. század közepén járt. Érdekes említést tesz az ott élő iszmailita népesség vallásosságával kapcsolatban: a településen van mecset ugyan, és az ott élők azt állítják, hogy hű követői a Próféának, az író azonban nem hiszi ezt el, a mecsetnek ugyanis nem volt kupolája, és a tetejét is lakhelyként használták. Mindez összességében azt a benyomást keltette benne, hogy a mecset csak vallásuk leplezésére szolgál. A Ḳadmūsi emírek unokatestvére kormányozta Mašyāf várát, amely ugyan már a mamlúk korban is a Damaszkuszi kormányzósághoz tartozott, mégis ez volt a partvidék legfontosabb iszmailita erődje.¹⁰⁸

Az iszmailiták az oszmánok szövetségésének számítottak a partvidék alavita népessége ellen. A korszakban sokszor hallani a két valláshoz tartozó törzsek közti harcokról – amelyek olykor odáig fajultak (mint például 1807-ben), hogy a kormányzatnak be kellett avatkoznia a békekötéshez –, azonban hosszan tartó helyi háborúkhöz ezek nem vezettek.¹⁰⁹ Arra, hogy milyen feszültség és kölcsönös bizalmatlanság uralkodott a két síita felekezet között, jó példa az, hogy amikor Ḳadmūsba ellátogattak a környékbeli alavita falvak sejkjei, a kapunál mindig lefegyverezték őket.¹¹⁰

Reiszlamisációs kísérletek

Mint fentebb láthattuk, a mamlúkoknak a vallási kisebbségekkel kapcsolatos politikáját is alapvetően a félelem határozta meg, és fő céljuk az volt, hogy a partvidéken élő népességet reiszlamisálják. Erre két fő módszerük volt: egyrészt a szunnita nomád turkománok betelepítése, másrészt pedig mecsetek és egyéb vallási intézmények létesítése. A mamlúkok politikájának tudatos lépése volt, hogy jó katonai erővel rendelkező, szunnita nomád turkománokat telepítettek be az alapvetően föld-

105 Moosa, 1987. 278–279.

106 al-Dimashkī, 1866. 229–230.

107 Daftary, 2004. 59.

108 Walpole, 1851. vol. 3. 300–302.

109 Moosa, 1987. 256.

110 Walpole, 1851. vol. 3. 300–302.

művesek lakta keresztes partvidékre: már a keresztesekkel kötött fegyverszüneti megállapodások, a hudnák is gyakran tartalmaztak kikötéseket erre vonatkozóan.¹¹¹

A turkománoknak nagy szerepe volt a szunnita mamlúkokkal szemben alapvetően ellenséges partvidéki keresztény és síita népesség megtörésében. Már a 12. század közepén megjelentek a turkománok a régióban,¹¹² Abu'l-Fidā' pedig azt említi, hogy a 13. század második felében az utak veszélyesek voltak: a kereskedőket és az utazókat nemcsak a banditák és a katonák fenyegették, hanem a turkománok és a beduinok is. Ezek a turkománok, akik nem kis szerepet játszottak az érintett területek elnéptelenedésében, már valószínűleg nem szervezett telepítés eredményeként kerültek a régióba, hanem az újabb mongol támadások elől menekültek Irak irányából.¹¹³ A 14. század legelején a damaszkuszi helytartó 300 turkománt telepített a Bejrút és Antiochia közötti területekre, hogy szemmel tartsák a vidéket.¹¹⁴ Amikor Ibn Baṭṭūta a szíriai partvidéken járt, már nagyszámban éltek a régióban turkománok.¹¹⁵

A partvidéken főként katonai megbízatásokból élő szunnita népesség nomád életvitelle azzal járt, hogy a partvidék mezőgazdasága pusztulásnak indult – ezt sokszor a keresztények elvándorlása is követte. A mamlúk korban sorozatosan hallunk arról, hogy a kormányzóknak fegyveres erővel kellett megállítani a turkománok pusztításait. Ez nemcsak a legtöbb turkomán lakta Aleppói kormányzóságban, hanem a szíriai tengerparti régió területén is többször előfordult. Az oszmán uralom kezdetén a partvidék alavita lakossága ellensúlyozására telepítettek be újabb nomád turkomán törzseket. Amikor Maundrell a 17. század végén a partvidéken járt, már számottevő nomád élt a régióban, még a djabalai színház romjaiba is beköltöztek.¹¹⁶ Jelentős számú nomád élt továbbá a szíriai partvidék belső területein, Ḥiṣn al-Akrād és Šāfītā közelében is.¹¹⁷ A partvidékre már a mamlúk korban megkezdődött a kurdok betelepítése, a 18. század közepén pedig Šāfītā és ʿAkkār környékére telepítettek be kurdokat azzal a kikötéssel, hogy nem fosztogathatják a termőföldeket, nem legeltethetik az állataikat a kijelölt területeken kívül, és befizetik a meghatározott adót. A kurdok egy része a helyi előkelő családok (például a Šamsīn család) szolgálatába állt katonaként.¹¹⁸

Nem meglepő a mamlúk dinasztiának a különböző vallásokkal szembeni intoleranciája: ennek a gyakorlatilag az iszlám politikai felfogását tekintve gyökeretlennek számító, a közel-keleti területen hagyományokkal nem rendelkező dinasztiának egyedül a szunnita iszlám vallás védelme és terjesztése adhatta a legitimitását

111 Holt, 1995. 37–38

112 A turkománok Ḥiṣn al-Akrād elfoglalásában segítettek a szultánt: al-Dawādārī, 1971. 154.; Chapoutot-Remadi, 2010. 47–51.

113 Irwin, 1986. 30.

114 Amitai, 1995. 70.

115 Ibn Baṭṭūta, 1980. 82.

116 Maundrell, 1848. 396.

117 Bartlett-Crane, 1835. vol. 2. 152.

118 al-Ḳaḥṭ, 2002. A mai napig élnek Šāfītában olyanok, akik ezen törzsek leszármazottainak tekintik magukat. A partvidéki népesség körében zajló állandó harcokra és a kurdokra, illetve arra, hogy elarabosodtak már a 20. század elején ezen a vidéken, lásd például még: Bell, 1919. 202–210.

és tarthatta hatalmon. Ennek egyik fontos reprezentációja volt a vallási intézmények alapítása. Fentebb már említettük, hogy a 14. század elején a szultán mecsetek építését rendelte el az alavita és ismailita falvaknak.¹¹⁹ Emellett komoly építkezési hullám nyomait találjuk a partvidéki kormányzóság kis szunnita enklávéiban. Itt a mecsetépítésnek és az egyéb építkezéseknek az infrastruktúra fejlesztése mellett a szunnita közösség identitását erősítő szerepe is volt. Ennek egyik egyedülálló példája a korai niyábaközpont, Ḥiṣn al-Akrād szuburbiumába felépített mamlúk épület-együttes. A medreszét, mecsetet és kórházat, valamint a mamlúk emírek sírjait is magában foglaló épületegyüttes értékét külön emeli a számos felirat, melyekből nemcsak az építkezés dátuma és az épületek funkciója, hanem egyéb hasznos információk is kiderülnek. Szembetűnő, hogy az építkezések jó része a mamlúk hódítás után közvetlenül, majd pedig a djabalai alavita lázadást követő évben, vagyis 719/1319-ben zajlott.¹²⁰

Az oktatási intézmények alapítása különösen fontos volt a szunnita mamlúk dinasztia számára. Már Ṣalāḥ al-Dīn (Szaladin) szultánnak is, miután 583/1187-ben elfoglalta Jeruzsálemet, egyik legfontosabb rendelkezése egy iskola alapítása volt.¹²¹ Ḥiṣn al-Akrād városában mind az iskola, mind pedig a zāwiya ellátására területeket rendeltek el Kafar Lāhā és Tārīn vidékéről.¹²² Szintén 719/1319-ből származik további három felirat, amelyek waḳf (vakuf) adományozását örökítették meg.¹²³ 734/1334-ben a hanafita iskola számára alapítottak egy dzsámit és egy minaretet ugyanezen a településen.¹²⁴ A szíriai tengerparti régió többi vidékén is építettek mecseteket a szultáni rendeletnek megfelelően.¹²⁵

A városokban a mamlúk korban a dzsámi és a mecset volt a legfontosabb épület, jelentősebbnek számított, mint az erőd vagy a városfal.¹²⁶ Az építkezésekkel és az új mecsetek, iskolák ellátására adományozott javakkal (waḳf) azonban nem csak az iszlám vallás szunnita ágának terjesztése és védelme volt a cél. A rabszolga eredetű mamlúk családok nem rendelkeztek nagy múltú ősökkel, és nem tudták az uralkodásra való rátermettségüket mással bizonyítani, mint az általuk építtetett és alapított, többnyire vallási jellegű intézményekkel.¹²⁷ Az építkezéseket és alapításokat ezért a legtöbb esetben a család nevét is tartalmazó feliratokban örökítették meg, ám más, ennél sokkal kevésbé kegyes szándék is állt emögött. A mamlúkok ugyanis ily módon igyekeztek a világi hatalmat és az ezzel járó jövedelmet a család jövőjének a biztosítására fordítani. A mamlúkok leszármazottai, akiket awlād al-nās-ként neveztek, nem tölthettek már be hivatalokat, azonban az örökösök így az újonnan alapított intézmények adminisztrátoraivá és haszonélvezőivé válhattak. Damaszkuszban például tizenöt fürdőből tizenkettőt, öt khánból pedig hármat épí-

119 al-Ḳalkāshandī, 1963. vol. 13. 30–34.

120 RCDEA t. 13. no. 5013.

121 Ziadeh, 1970. 78–79.

122 RCDEA t. 14. no. 5412.

123 RCDEA t. 14. nos. 5416–5417.

124 RCDEA t. 14. no. 5654.

125 RCDEA t. 15. no. 5609.; Ibn Baṭṭūta, 1980. 76.

126 Ziadeh, 1970. 87.

127 Frenkel, 2009. 151–152.

tettek a mamlúk emírek saját költségükön.¹²⁸ A mamlúkok a waqfokkal nemcsak az egész muszlim közösség jólétét kívánták támogatni, hanem a szultán és a dinasztia hatalmát is igyekeztek hirdetni.¹²⁹

Az identitás erősítő törekvések közé tartozott a korai szunnita dzsihádharcos Ibrahim b. Adham sírhelyének felújítása Djabalában, ami nem véletlenül éppen az alaviták lázadása után kezdődött meg. Az oszmán korban is csak a legszükségesebb építkezéseket végezték, azokat is – amennyiben lehetett – a helyi lakosok pénzéből: a 17. század elején például gyakran számított, hogy a Tartüs környéki partokat kalóztámadások érték, így a Porta engedélyezte a környéken lakóknak, hogy saját költségükön a várostól nem messze egy erődöt építsenek, a Porta viszont csak pár katonát és ágyút rendelt át.¹³⁰

Az építkezések főként a mindennapi élet szükségleteit elégítették ki: dzsámikat, mecseteket, lakóépületeket, fürdőket és iskolákat (*madrasa*) és az utazók biztonságos pihenését szolgáló *khān*okat emeltek. Az oszmán korban is volt példa ehhez hasonló intézkedésekre, de előfordult az is, hogy a kisebbségek pusztá megfélemlítése is elegendő eszköznek bizonyult: például amikor 1232/1816–1817-ben Şafitā lakói fellázadtak, a lázadást Muştafā Barbar aga és Sulaymān pasa seregei együttes erővel fojtották el. A lakosok annyira megijedtek, hogy a megtorlások elkerülése érdekében azt kérték Sulaymān pasától, hadd térjenek át az iszlámra. Kérésüket támogatták, és nemcsak egy dzsámi építésének engedélyét kapták meg, hanem vallástudósokat is küldtek hozzájuk Tripoliból azért, hogy megtanítsák nekik az iszlám szokásokat.¹³¹

A mamlúkok a borivást is szigorúan tiltották. Erre vonatkozólag igen sok forrást találunk: már 1266-ban, Şafad ostrománál akasztás járt annak, aki a mamlúk sereg tagjainak bort vitt, vagy aki a seregben bort fogyasztott. A szultán pedig Homsban 1268-ban megújította a borivás és egyéb, az iszlám vallással ellentétes, istentelen cselekedetek tiltását.¹³² Azt azonban meg kell említeni, hogy e bűnös cselekedetekből olykor a mamlúk emírek is nagy hasznot húztak: 680/1281-ben Damaszkuszban nemcsak bérbe adták a bor árusításából származó jövedelmeket, hanem külön *divánt* állítottak fel ennek nyomon követésére, de ezt hamar eltörölték a kegyes emberek ösztökélésére.¹³³ 699–700/1299–1300-ban Ghazan (Mahmúd Gázán) azonban újra engedélyezte a borfogyasztást – a források szerint akkoriban az ivók napi ezer dirhem hasznot hoztak. Miután Ghazan seregei elhagyták Damaszkuszt, Ibn Taymiyya és társai körbementek a városon, és saját kezűleg öntötték ki a bort az ivókban.¹³⁴

Egy 13. századi, a tripoli kormányzótól a Hişn al-Akrād kormányzójának kiadott rendelet azt írta elő, hogy a bort árusító helyeket meg kell szüntetni, az épü-

128 Ziadeh, 1970. 50–74.

129 Frenkel, 2009. 161–163.

130 Yahyā, 1995. 145–148.

131 al-ʿAwrat, 1936. 268–269.

132 Thorau, 1992. 169., 190.; al-Makrīzī, 1997. vol. 2. 59.

133 Lapidus, 1967. 172.

134 Ziadeh, 1970. 33., 185.

leteit le kell rombolni, és a bort ki kell önteni.¹³⁵ Al-Maḳrīzī (Ahmad ibn Ali al-Maḳrīzī) krónikájából tudjuk, hogy 709/1309-ben Damaszkuszban kihirdették azt a szultáni rendeletet, miszerint a szíriai tengerparton nemcsak ki kell önteni a bort, hanem meg kell szüntetni a tavernákat is,¹³⁶ 795/1393-ban al-Marqab faluban pedig kőbe vésték a bor kiöntésére vonatkozó dekrétumot.¹³⁷ Mivel több szabályozás is történt a bor tiltásával kapcsolatban, arra következtethetünk, hogy ezek nem voltak sikeres törekvések – ezt a 17. századi útleírások is alátámasztják.¹³⁸

A szíriai tengerparti régió reiszlamizálására tett kísérletek – noha a 19. századi útleírók említései szerint a part menti városok (Djabala, Latakia, Bānyās és Ṭarṭūs) lakosságának jelentős része ekkoriban már muszlim volt – összességében kudarcba fulladtak. Hiábavaló volt a számos mecset és vallási intézmény építése, a tiltó dekrétumok és az erőszakos betelepítés, és bár az iszlám szunnita irányzata jelentős mértékben elterjedt, a lakosság vallási-felekezeti homogenizálása mégsem sikerült.

Mint fentebb láthattuk, a szíriai partvidéken sok keresztény felekezet élt, amelyek közül régi hagyománnyal rendelkeztek a római katolikusok, a görögkeletiek, a maroniták és az örmények. Végezetül érdemes szót ejteni az újkori missziós tevékenységről is. XV. Gergely pápa Rómában 1622-ben felállította a Hitterjesztési Kongregációt (*Congregation de Propaganda Fide*), melynek elsődleges feladata az egyház egységének helyreállítása volt. Ennek következtében a szíriai területeken is megjelentek a latin missziók, 1625 után nemcsak Aleppóban, hanem Bejrútban és Tripoliban is. A különböző szerzetesrendek (ferencesek, kapucinusok, jezsuiták, karmeliták) segítségére voltak az európai konzuli képviselők: általában a konzulok kápolnáiban, illetve a maroniták templomaiban kezdtek el működni. Azonban olyan nagy versengés volt a szerzetesrendek részéről a hívők megtérítésére, hogy ez gyakran nemcsak a muszlimokat, hanem a keleti keresztényeket is megbotránkoztatta.

A 19. században már a különböző angol és amerikai egyházak is megkezdtek térítómunkájukat, 1858-tól Latakiaiban az amerikai presbiteriánus egyháznak is volt kórháza és gyógyszerháza. Nemcsak a partvidéken, hanem az alaviták hegyi falvaiban is alapítottak missziós iskolákat. A missziós iskolák azonban nem örvendtek nagy népszerűségnek a helyi keresztények körében: például 1829-ben Asad al-Shidyakot a maronita pátriárka megölette, 1832-ben pedig a latakiai, tripoli, damaszkuszi és más városok görög papjai is összegyűjtötték a római katolikus Bibliákat, és a templomok udvarán elégették azokat.¹³⁹ A missziók ellenére a helyi keresztények nagy többsége megmaradt saját felekezeténél, ugyanakkor a partvidéki keresztény felekezetek száma nőtt.

A régióban az Európával való kereskedelemnek köszönhetően is egyre több nemzetiségű „frank” telepedett le, főként a kereskedelmi szempontból kiemelkedő városokban – mint például Tripoli, Szidón, Bejrút, Latakia és Aleppó –

135 Uo. 24.; al-Kalkashandī, 1963. vol. 13. 20–22.

136 al-Maḳrīzī, 1997. vol. 2. 429.

137 Sourdel-Thomine, 1952–1954. 62.

138 Maundrell, 1848. 394.

139 Jessup, 1910. 83.

voltak jelen, ahol rendszerint külön negyedekben laktak a külföldi érdekeket képviselő konzulok, kereskedők és családtagjaik. Latakiában már a 15. századtól volt velencei konzul, aki a tripoli konzuli hivatal fennhatósága alá tartozott. A 19. század közepére ezek az európai gyökerű családok olyannyira bekapcsolódtak a vidék életébe, hogy olykor az ő közbenjárásukra érhetne el egy-egy helyi előkelő, hogy magasabb hivatalt szerezzen. A különböző európai kereskedőcsaládok közötti házasság is meglehetősen gyakorinak számított. Többnyire békésen élhettek, a helyi muszlim lakosság azonban ugyanolyan ellenszenvet érzett irántuk, mint a keleti keresztényekkel szemben. Így például Latakiában a 19. század közepén, amikor a helyi kormányzónak pénzre volt szüksége, először egy európai kereskedőtől próbálta megszerezni azt, aki azonban arra hivatkozva, hogy nem nyereséges az üzlete, visszautasította kérését. Ezt követően bosszúból kirabolták az otthonát. Ugyanígy, amikor a helyi keresztényekkel szemben atrocitásokat követtek el, az európai kereskedőket sem kímélték, volt rá példa, hogy ők is Arwād szigetére kényszerültek menekülni.¹⁴⁰

A különböző európai hatalmak a vidék politikájába is igyekeztek bekapcsolódni érdekeik érvényesítését remélve, és ehhez szövetségesekre is találtak, például a franciák az alavitákat, míg az angolok a drúzokat támogatták, ami a későbbiekben is hatással volt a régió történetére (gondoljunk csak a rövid életű partvidéki Alaviták Államára 1920–1936 között). A kereskedelmi érdekszférákat is felosztották az európai hatalmak egymás között: a francia kereskedelem délen (Szidón, Bejrút), az angol pedig északon (Aleppó) összpontosult – ez megalapozta a későbbi szíriai mandátum korabeli politikát is, de ez már Szíria legújabb kori történetéhez tartozik.

Összegzés

A szíriai partvidéken a kereszties korszak végén, a mamlúk hódítással egyfajta hanyatlás kezdődött, ami az oszmán korban tovább folytatódott. Az egykor jelentős szerepet betöltő erődök és partvidéki városok egy része lepusztult, korábbi rövid virágkorukat általános hanyatlás követte. A régió mamlúk korban sem sűrű településhálózata tovább ritkult, illetve a vidék gazdasága sem tudott hosszú távon fellendülni, a reformra tett kísérletek pedig – mint például a 17. század elején vagy a 19. század első felében – kudarcba fulladtak. A vidék pusztulása az oszmán korszakban jelentős volt, amit jól tükröznek a francia mandátum idejében készült légi felvételek is. Ennek az általános hanyatlásnak a menetét újabb részletes vizsgálatok, további forrásfeltárások és kutatások pontosíthatják a későbbiekben. A szíriai tengerparti régió történeti gyökerekkel rendelkező különböző vallási felekezetek, mint fentebb láthattuk, sokszor kerültek összetűzésbe egymással, de mindezek ellenére fennmaradtak. Jelenlétük, valamint az, hogy viszonylagos békében élnek egymás mellett, a kezdetektől fogva a mai napig meghatározza a régió történetének alakulását.

140 Neale, 1851. vol. 1. 279–280.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források és szakirodalom

‘Abd al-Karīm

1993 ‘Abd al-Karīm, Rafīq: *Al-‘arab wa’l-‘uthmāniyyūn 1516–1916*. Dimashk, 1993.

Abū Ḥusayn

2005 Abū Ḥusayn, ‘Abd al-Raḥīm: *Lubnān wa’l-imārat ad-drūziyyat fī ‘ahd al-‘uthmānī. Wathā’iq daftar al-muhimmat 1546–1711*. Bayrūt, 2005. 131.

Abu’l-Fidā’

1840 Abu’l-Fidā’: *Kitāb taqwīm al-buldān*. Éd. par J.-T. Reinaud–W. G. de Slane. Paris, 1840. (Reprint: Frankfurt am Main, 1992. *Islamic Geography*, 13.)

1997 Abu’l-Fidā’, Ismā’il ibn ‘Alī ibn Maḥmūd ibn ‘Amr ibn Shāhīnshāh ibn ‘Ayyūb: *Al-mukhtaṣar fī akhbār al-baṣhar*. I–II. Bayrūt, 1997.

Amitai

1995 Amitai, Reuven: *Mongols and Mamluks: The Mamluk–Ilkhanid War, 1260–1281*. Cambridge, 1995. (Cambridge Studies in Islamic Civilization.)

Ashtor

1978 Ashtor, Eliyahu: *Studies on the Levantine Trade in the Middle Ages*. London, 1978.

Atiya

1962 Atiya, Aziz Suryal: *The Crusade. Historiography and Bibliography*. Bloomington, 1962.

al-‘Awrat

1936 al-‘Awrat, Ibrahīm: *Ta’rīkh wilāyat Sulaymān bāshā al-‘ādil*. Ed.: al-Khūrī, Kustantīn. Ṣaydā, 1936.

Bak, B.–Bak, R.

1987 Bak, Bahdġat–Bak, Rafīq: *Wilāyat Bayrūt*. Bayrūt, 1987.³

Bakhīt

2008 Bakhīt, M. A.: *Dirāsāt fī ta’rīkh bilād al-Shām (Sūriyya wa Lubnān)*. Dimashk, 2008.

Bartlett–Crane

1835 Bartlett, W. H.–Crane, John: *Syria, the Holy Land & Asia Minor Illustrated*. I–III. London–Paris–New York, 1835.

Bell

1919 Bell, Gertrude Lowthian: *Syria, the Desert and the Sown*. London, 1919.

Chapoutot-Remadi

2010 Chapoutot-Remadi, Mounira: *Turkomans in Syria and Circassian Power*. In: *Mediterranean World*, 20. (2010) 47–55.

Daftary

2004 Daftary, Farhad: *Ismaili Literature: A Bibliography of Sources and Studies*. London, 2004.

al-Dawādārī

1971 al-Dawādārī, Abū Bakr ibn ‘Abdallāh ibn Aybak: *Kanz al-durar wa-dġāmī‘ al-ghurar*. Vol. 8. Ed.: Haarmann, Ulrich. Cairo, 1971.

Dimashkī

2004 Dimashkī, Mīkha’īl: *Ta’rīkh ḥawādith dġarrat bi-l-Shām wa sawāḥil barr al-Shām wa’l-dġabal 1782–1841*. ‘Ammān, 2004.

al-Dimashkī

1866 al-Dimashkī, Shams al-Dīn Muḥammad: *Kitāb nukhbat al-dahr fī ʿadjāʾib al-barr waʾl-baḥr*. Ed.: Mehren, A. F. Saint-Petersbourg, 1866. (Reprint: Frankfurt am Main, 1994. Islamic Geography, 203.)

1982 *Taʾrīkh ḥawādith ash-Shām wa Lubnān aw Taʾrīkh Mikhāʾil al-Dimashkī*. [Muʾallif madj-hūl]. Ed.: Aḥmad Ghassān Labbānū. Dār Ḳutaybat, 1982.

Douwes

2000 Douwes, Dick: *The Ottomans in Syria: A History of Justice and Oppression*. London, 2000.

al-Duwayhī

é. n. al-Duwayhī, al-Baṭrīrk Iṣṭifān: *Taʾrīkh al-azmina*. Ed.: Buṭrus Fahd. h. n., é. n.

Edbury

1991 Edbury, Peter W.: *The Kingdom of Cyprus and the Crusades, 1191–1374*. Cambridge, 1991.

Frenkel

1997 Frenkel, Yehoshua: The Impact of the Crusades on Rural Society and Religious Endowments: The Case of Medieval Syria (Bilād al-Shām). In: *War and Society in the Eastern Mediterranean 7th–15th Centuries*. Ed.: Lev, Yaacov. Leiden, 1997. 237–247.

2009 Frenkel, Yehoshua: Awqāf in Mamlūk Bilād al-Shām. In: *Mamlūk Studies Review*, 13. (2009) 1. sz. 149–166.

Friedman

2010 Friedman, Yaron: *The Nuṣayrī – ʿAlawīs. An Introduction to the Religion, History and Identity of the Leading Minority in Syria*. Leiden, 2010.

Ḥammārat

1983 *al-Waṭḥāʾiḳ al-siyāsiyyat wa-l-idāriyyat li-l-ʿaṣr al-mamlūkī 656–922/1258–1516*. Ed.: Muḥammad Māhir Ḥammārat. Bayrūt, 1983.

Hashshī

1983 *Yawmiyyāt Lubnān fī ayyām al-mutaṣarrifiyya*. Ed.: Salim Ḥasan Hashshī. Bayrūt, 1983.

Hayton

1906 Hayton: *Flos Historiarum terre Orientis (1307)*. In: *Recueil des historiens des croisades. Documents Arméniens*. Tome 2. Paris, 1906.

Ḥikmat

1987 Ḥikmat, Bak Sharīf: *Taʾrīkh Ṭarābulus al-Shām min aḳdam azmānihā ilā ḥādhihi al-ayyām*. Ed.: Munī Ḥaddād Yakī-Mārūn ʿĪsā al-Khūrī. Ṭarābulus, 1987.

Holt

1993 Holt, Peter M.: *The Age of the Crusades. The Near East from the Eleventh Century to 1517*. London–New York, 1993.⁶

1995 Holt, Peter M.: *Early Mamluk Diplomacy (1260–1290). Treaties of Baybars & Qalāwūn with Christian Rulers*. Leiden, 1995.

Ibn al-Furāt

1936–1942 Ibn al-Furāt, Nāṣir ad-Dīn Muḥammad ibn ʿAbd al-Raḥīm: *Taʾrīkh Ibn al-Furāt*. I–VIII. Eds.: Naḍjilā ʿIzz ad-Dīn–Quṣṭanṭīn Zurayḳ. Bayrūt, é. n. [1936–1942].

Ibn ʿAbd az-Zāhir

1961 Ibn ʿAbd az-Zāhir, Muḥyī al-Dīn: *Taṣhrīf al-ayyām waʾl-uṣūr fī sīrat al-Malik al-Manṣūr*. Ed.: Murād Kāmil. al-Ḳāhira, 1961.

Ibn az-Zāhir

1976 Ibn az-Zāhir, Muḥyī al-Dīn: *al-Rawḍ al-Zāhir fī sirat al-Malik az-Zāhir*. °Abd al-°Azīz al-*Khuwaytir*. Riyād, 1976.

Ibn Baṭṭūṭa

1980 Ibn Baṭṭūṭa, Shams al-Dīn Abū °Abdallāh Muḥammad ibn Ibrāhīm al-Lawātī: *Riḥlat Ibn Baṭṭūṭa*. Bayrūt, 1980.

Ibn Iyās

2008 Ibn Iyās, Muḥammad ibn Aḥmad al-Ḥanafī: *Ta'riḫ al-zamān*. I–IV. Ed.: Muḥammad Muṣṭafā. al-Ḳāhira, 2008.

Ibn Kathīr

1987 Ibn Kathīr, Abu'l- Fidā' al-Ḥāfiẓ: *al-Bidāya wa'l-nihāya fī al-ta'riḫ*. XIII–XIV. Eds.: Aḥmad Abū Ḥākim, 'Alī Najīb 'Aṭawī, Fu'ad al-Sayyid, Mahdī Nāṣir al-Dīn, 'Alī 'Abd al-Sātir. Bayrūt, 1987.

Ibn Taymiyya

1991 Ibn Taymiyya, Aḥmad: *Madjmū° fatāwā*. XXXV. Ed.: °Abd al-Raḥmān b. Ḳāsim al-°Aṣimī al-Nadjdī al-Ḥanbalī. Riyād, 1991.

Ibn Wāṣil

1954–1975 Ibn Wāṣil, Djamāl ad-Dīn al-Māzanī at-Tamīmī al-Ḥamawī al-Shāfi'ī: *Mufarridj al-kurūb fī akhbār Banī Ayyūb*. I–VI. Ed.: Djamāl al-Dīn al-Shayyāl. al-Ḳāhira, 1954–1975.

Irwin

1986 Irwin, Robert: *The Middle East in the Early Middle Ages: The Mamluk Sultanate 1250–1382*. Carbondale, 1986.

Jessup

1910 Jessup, Henry Harris: *Fifty-Three Years in Syria*. London–Edinburgh, 1910.

al-Ḳaḥṭ

2002 al-Ḳaḥṭ, Bassām: *Muḳāḟat Ṣāfiṭā. Al-ta'riḫ al-idjtimā'ī wa'l-iḳtisādī 1790–1832*. Di-mashk, 2002.

al-Ḳalkāshandī

1963 al-Ḳalkāshandī, Abu'l-°Abbās Aḥmad ibn °Alī: *Ṣubḥ al-a-°shā fī ṣinā°at al-inshā'*. I–XV. Ed.: Muḥammad °Abd ar-Rasūl Ibrāhīm. al-Ḳāhira, 1910–1920. (Reprint: al-Ḳāhira, 1963.)

al-Ḳāyātī

1981 al-Ḳāyātī, al-Shaykh Muḥammad °Abdaldjawād: *Nafḥat al-bashshām fī riḥlat al-Shām*. I–II. Bayrūt, 1981.

Khovaiter

1978 Khovaiter, Abdul-Aziz: *Baibars the First: His Endeavours and Achievements*. London, 1978.

Köhler

1993 Köhler, Michael A: Munāṣafa. In: *The Encyclopaedia of Islam*. Bd. 7. Leiden, 1993.²

Lapidus

1967 Lapidus, Ira Marvin: *Muslim Cities in the Later Middle Ages*. Cambridge, Ma., 1967.

Le Strange

1890 Le Strange, Guy: *Palestine under the Moslems: A Description of Syria and the Holy Land from A. D. 650 to 1500*. London, 1890.

Lyde

1860 Lyde, Samuel: *The Asian Mystery. Illustrated in the History, Religion and Present State of the Ansaireeh or Nusairis of Syria*. London, 1860.

Machaut

2001 Machaut, Guillaume de: *The Capture of Alexandria*. Translated by Janet Shirley; introduction and notes by Peter W. Edbury. Cornwall, 2001.

Major

2008 Major, Balázs: *Medieval Rural Settlements in the Syrian Coastal Region (12th and 13th Centuries)*. [PhD dissertation, manuscript, Cardiff University.] Cardiff, 2008.

al-Maḳrīzī

1997 al-Maḳrīzī, Taḳī ad-Dīn Abū'l-ʿAbbās Aḥmad ibn ʿAlī ibn ʿAbd al-Ḳādir al-ʿUbaydī: *al-Sulūk li-maʿrifat duwal al-mulūk*. II–VIII. Ed.: Muḥammad ʿAbd al-Ḳādir ʿAṭā. Bayrūt, 1997.

Maundrell

1848 Maundrell, Henry: *A Journey from Aleppo to Jerusalem (1697)*. In: *Early Travels in Palestine*. Ed.: Wright, Thomas. London. 1848.

Melville

1996 Melville, Charles: „Sometimes by the Sword, Sometimes by the Dagger.” The Role of the Ismaʿīlis in Mamlūk–Mongol Relations in the 8th/14th Century. In: *Medieval Ismaʿīli History and Thought*. Ed.: Daftary, Farhat. Cambridge, 1996. 247–263.

Moosa

1987 Moosa, Matti: *Extremist Shiites: The Ghulat Sects*. New York, 1987.

al-Nāblusī

1986 al-Nāblusī, ʿAbd al-Ḡhanī ibn Ismāʿīl: *al-Ḥaḳīqa wa'l-maḍjāz fī al-riḥla ilā Bilād al-Shām wa-Miṣr wa'l-Ḥidjāz*. Ed.: Aḥmad ʿAbdalmajīd Harīdī. al-Ḳāhira, 1986.

Neale

1851–1852 Neale, Fred Arthur: *Eight Years in Syria, Palestine and Asia Minor from 1842 to 1850*. I–II. London, 1851–1852.

Nijenburg–Heyman

1759 Nijenburg, Joannes Aegidius van Egmond van der–Heyman, Jan: *Travels through Part of Europe, Asia Minor, the Islands of the Archipelago; Syria, Palestine, Egypt, Mount Sinai, etc.* I–II. London, 1759.

al-Nuwayrī

1997 al-Nuwayrī, Shihāb al-Dīn Aḥmad ibn ʿAbd al-wahhāb: *Nihāyat al-arab fī funūn al-adab*. XXXII–XXXIII. 32–33. Ed.: Muṣṭafa Ḥidjāzī. al-Ḳāhira, 1997.

RCDEA

1944–1964 *Répertoire chronologique d'épigraphie Arabe*. XII–XVI. Éd. par Combe, Étienne–Sauvaget, Jean–Wiet, Gaston. Le Caire, 1944–1964.

Rustum

1924 Rustum, Asad Jibrail: Syria under Mehemet Ali. In: *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, 41. (1924) 1. sz. 34–57.

al-Şafadī

1959 al-Şafadī, Aḥmad ibn Muḥammad al-Khālīdī: *Lubnān fī ʿahd al-amīr Fakhr al-Dīn*. Bayrūt, 1959.

Salibi

1957 Salibi, Kamal: The Maronites of Lebanon under Frankish and Mamluk Rule (1099–1516). In: *Arabica*, 4. (1957) 288–303.

1973 Salibi, Kamal: The Sayfas and the Eyalet of Tripoli 1579–1640. In: *Arabica*, 20. (1973) 25–52.

Schiltberger

1879 Schiltberger, Johannes: *The Bondage and Travels of Johann Schiltberger a Native of Bavaria in Europe, Asia and Africa, 1396–1427*. London, 1879.

al-Sharīf

é. n. al-Sharīf, M.: *al-Muslimūn al-ʿalawīyyūn. Man hum? Wa ayna hum?* Dimashk, é. n.

al-Shidyāk

1995–1997 al-Shidyāk, Tannūs: *Akhbār al-aʿyān fī Djabal Lubnān*. I–II. Ed.: Buṭrus al-Bustānī–Mārūn Raʿd. Bayrūt, 1995–1997.

Sourdel-Thomine

1952–1954 Sourdel-Thomine, Janine: Deux Décrets mamelouks de Marqab. In: *Le Bulletin l'études orientales*, 14. (1952–1954) 61–64.

Suchem

1895 *Ludolph von Suchem's Description of the Holy Land, and of the Way Thither. Written in the Year 1350*. London, 1895. (Palestine Pilgrims' Text Society. Library, 12.)

Taghri Birdhī

1963–1972 Taghri Birdhī, Djamāl al-Dīn Abu'l-Maḥāsīn: *al-Nudjūm al-zāhira fī mulūk Miṣr wa'l-Ḳāhira*. I–XVI. Al-mu'assasat al-Miṣriyya al-ʿamma li'l-ta'līf wa'l-tardjama wa'l-ṭabāʿ wa'l-nashr, 1963–1972.

Thorau

1992 Thorau, Peter: *The Lion of Egypt: Sultan Baybars I and the Near East in the Thirteenth Century*. London, 1992.

Tsugitaka

1997 Tsugitaka, Sato: *State and Rural Society in Medieval Islam: Sultans, Muqt's and Fallahun*. Leiden, 1997.

Vermeulen

1970 Vermeulen, Urbain: Some Remarks on a Rescript of an-Nāṣir Muḥammad b. Ḳalā'ūn on the Abolition of Taxes and the Nuṣayris (Mamlaka of Tripoli, 717/1317). In: *Orientalia Lovaniensia Periodica*, 1. (1970) 191–205.

Walpole

1851 Walpole, Frederick: *The Ansayrii and the Assassins, with Travels in the Further East in 1850–51. Including a Visit to Nineveh*. I–III. London, 1851.

Yaḥyā

1995 Yaḥyā, Ḥasan: Ahamiyyat wilāyat Ṭarābulus al-idāriyyat wa-al-siyāsiyyat fī'l-niṣf al-awwal min al-ḳarn al-thāmin ʿaṣhara min khilāl al-wathā'ik al-ʿuthmāniyya wa ghayruhā min al-watḥā'ik. In: *Al-mu'athammar al-awwal li-ta'rikh wilāyat Ṭarābulus ṭibān al-ḥakbat al-ʿuthmāniyyat 1516–1918*. Al-djāmi'a al-Lubnāniyya, kulliyat al-ādab wa al-ʿulūm al-insāniyya, far'a ath-thālith, 1995.

al-Zāhirī

1894 al-Zāhirī, Ghars ad-Dīn Khalīl ibn Shāhīn: *Kitāb zubdat kaṣhaf al-mamālik wa-bayān aṭ-ṭuruḳ wa'l-masālik*. Éd. par Paul Ravaisse. Paris, 1894. (Reprint: Dār al-Kitāb li'l-Bustānī, 1988–1989.)

Ziadeh

1970 Ziadeh, Nicola Abdo: *Urban Life in Syria under the Early Mamlūks*. Westport, 1970.

ZSUZSANNA ZSIDAI

THE SYRIAN COASTAL REGION AFTER THE CRUSADES

The Syrian coastal region, which had always played an important role in the history as the “gate” between the East and the West since the Metal Age, flourished for the last time before the modern history in the age of the Crusades. In the course of the Mamluk conquest and during the period following it, from the point of the Syrian coastal region we can see many irreversible processes that further on had a very hard effect on the life of the region. This article points at the Mamluks’ and Ottomans’ politics relating to the Syrian territories that was essentially determined by their fear of the crusaders’ return. At the same time, the author gives an overview about the most important events of these periods, and sketches the region’s governmental structure and its various religious communities’ history. On the basis of available evidence, it can be argued that the Mamluks failed to integrate the Syrian coastal region and its population completely into the Mamluk Sultanate. Moreover, this once densely populated, economically and commercially flourishing area began to fall into decay. This destruction continued further in the Ottoman era by the preliminary study of sources.